

Biologiskt värdefulla områden har naturligtvis helt andra krav på skötsel än kulturmiljöer. Vad gör man när korallroten finns i samma område som runstenen? Scenariot är långt ifrån osannolikt – tvärtom är det vanligt att flera olika värden trängs på samma mark. Hur ska man prioritera? Hur kan man samarbeta för att nå flera mål med områdesskötseln? Och vad gör man när olika intressen leder till konflikt?

Det här numret av Biodiverse är resultatet av en konferens där just dessa frågor diskutrades. Några av konferensdeltagarna har delat med sig av sina erfarenheter för att göra det lite lättare för oss andra när det kör ihop sig i naturvårdsarbetet.

Foton: Urban Emanuelsson

Tema: konflikter i naturvården

INNEHÅLL

Ledare	2
Naturvårdskedjans konfliktkonferens	3
Att hantera konflikter	4–5
Möte med en skogsägare	6–7
Myndighets- kommunikation	8–9
ArtDatabanken	10–11
Kunskap leder inte alltid till handling	12
Mångfaldskonferensen 2005: Odlad mångfald	13
Målkonflikter:	
natur vs. kultur	14–15
Miljömål i fjällen	16–17
Åtgärdskonflikter på strandängar	18–19
Diverse	20

”Undvik att mästra, ta tid att lyssna”

Följ med naturvårdsspecialisten Jan Bengtsson när han besöker en varmländsk skogsägare som blivit skrämmd av ett besked från Skogsvårdsstyrelsen. Med skogen som klassrum berättar Jan om de biologiska värdena på markerna.

Sidan 6–7

Övertro på information för förändring

Kunskap anses leda till handling, men en ny studie av skogsägarnas attityder indikerar att lagstiftaren som utformade regler för skogsbruket kanske har varit naiv i sin tilltro till denna devis.

Sidan 12

Natur- eller kulturmiljövård?

Ska den med mest ekonomiska muskler få bestämma vilka värden som ska prioriteras när natur- och kulturvärden trängs på samma område?

Sidan 14–15

För vem är miljömålen skrivna!?

Ska bullernivån i fjällen hållas nere för att stockholmarna ska kunna få lite stillhet på semestern? De som bor i fjällnära kommuner och påverkas i sin vardag av centrala naturvårdsbeslut är utestängda från miljömålsprocessen.

Sidan 16–17

Nya konferenser på tur

Den som känner sig kunskapsstörstig behöver inte gå och torka i höst! CBM bjuder på två konferenser och släpper en bok. Först ut är Mångfaldskonferensen, denna gång arrangerad av POM. Därefter kommer Naturvårdskedjans avnärmarkonferens. Slutligen släpps en ny bok i serien Människan och Naturen.

Sidorna 3, 12 och 20

Olika perspektiv är en nödvändighet

Det är lätt att instämma i storslagna uttalanden om att vi måste ha en hållbar utveckling såväl i Sverige som i världen när det gäller ekologi, ekonomi och det sociala området. När sedan dessa storslagna ord skall omsättas i handling, finner man ofta att det övergripande målet rymmer inbyggda konflikter. I miljödebatten för 10–20 år sedan ställdes konflikterna på sin spets. På senare tid har dock en hel del uppmuntrande exempel visat att vi kanske har överbetonat motsättningarna mellan samhällets ekonomiska och ekologiska utveckling. Det har nästan gått mode i att framhålla de positiva samarbetsmöjligheterna i olika sammanhang. Vi skall fortsätta att göra detta, men det får inte innebära att man sopar naturvårdens verkliga konflikter under mattan. För tillämpad forskning kring biologisk mångfald gäller det att både klargöra var naturvården kan ha samarbetsvinster, och när det verkligen är fråga om

konkreta motsatsförhållanden mellan naturvården och andra intressen.

Konfliktinriktad forskning kan ibland ha det positiva med sig att den konflikt man först trodde sig se inte var så påtaglig, och att lösningarna låg närmare än vad man kunde tro.

Det svenska miljöarbetet utgår idag till stora delar från de 15 (snart 16) miljömålen. I detta nummer av Biodiverse som handlar en hel del om konflikter granskar vi en del av miljömålen. Författaren frågar sig om miljömålet *Storslagen fjällmiljö* verkligen är särskilt relevant och om det verkligen aktivt leder fram till en god hushållning med naturresurserna i fjällen. Artikeln visar på den ganska stora diskrepans som finns mellan det centrala perspektivet i statsförvaltningen och de lokala uppfattningarna om olika miljöfrågor.

Lokal förvaltning behövs för att vi på ett realistiskt sätt ska närma oss miljömålen. Men i ett odelat applåderande av lokal förvaltning ligger

en motsättning. Det centrala perspektivet är fortfarande nödvändigt för att tillgodose intressen hos alla de människor som inte bor i lokalt förvaltade områden och för att skydda arter och miljöer som kan vara svåra att överblicka med ett lokalt perspektiv. Det är en utmaning för naturvården att i framtiden kunna få till stånd en bra avvägning mellan lokal och mer nationell förvaltning. Även i ett europeiskt perspektiv är detta helt nödvändigt. Vi i Sverige måste ha rätt att komma med synpunkter på hur till exempel panterlo och munksäl förvaltas i Spanien och Grekland, likväl som eneglsmän och tyskar skall kunna ha synpunkter på till exempel hur vi förvaltar fjällen.

Urban Emanuelsson

Centrum för biologisk mångfald

Riksdagen beslöt 1994 att bilda ett centrum för att samordna och stimulera forskning om biologisk mångfald. Detta var en följd av den internationella konventionen som Sverige skrev under i Rio 1992.

Centrum för biologisk mångfald (CBM) startade sin verksamhet hösten 1995. Förutom initiering och samordning av forskning, ägnar man sig åt utbildningskurser, seminarier och information om biologisk mångfald.

Biodiverse är CBM:s nyhetsbrev och utkommer med fyra nummer per år. I tidningen medverkar även ArtDatabanken.

CBM är en gemensam arbetsenhet för Uppsala universitet och Sveriges lantbruksuniversitet (SLU). CBM är förlagt till Naturicumhuset på Bäcklösavägen 10, Uppsala (Ultunaområdet).

Föreståndare:

Urban Emanuelsson

CBM, Box 7007, 750 07 Uppsala

Telefon: 018 - 67 27 30

Telefax: 018 - 67 35 37

E-post: Urban.Emanuelsson@cbm.slu.se

Centrum för biologisk mångfald

UPPSALA
UNIVERSITET

Styrelse

Jan Ekman (ordförande), Uppsala universitet, Inst. för evolutionsbiologi, populationsbiologi

Johan Bodegård, Naturvårdsverket, Stockholm

Kjell Danell, SLU, Inst. för skoglig zoöekologi, Umeå

Erik Fahlbeck, SLU, Inst. för ekonomi, Uppsala

Bo Fernholm, Naturhistoriska riksmuseet, Stockholm

Marie-José Gaillard-Lemdahl, Växjö universitet, Inst. för biotekniker och processteknik

Martin Lascoux, Uppsala universitet, Inst. för evolutionsbiologi, naturvårdsbiologi och genetik

Bo Malmberg, Uppsala universitet, Kulturgeografiska institutionen

Arnulf Merker, SLU, Inst. för växtvetenskap, Alnarp

Thomas Nybrant, SLU, Inst. för biometri och teknik, Uppsala

Bengt Oxelman, Uppsala universitet, Inst. för evolutionsbiologi, systematisk botanik

Honor Prentice, Lunds universitet, Inst. för systematisk botanik

Brita Svensson, Uppsala universitet, Inst. för evolutionsbiologi, växtekologi

Du har fel och du begriper ingenting...

Är målkonflikter ett hinder för en effektiv naturvård? Eller är det möjligen tvärtom, det vill säga konflikterna driver naturvårdsarbetet framåt och leder till tydligare och bättre mål? Eftersom konflikter är en tydlig del av naturvårdsarbetet har vi inom forskningsprogrammet Naturvårdskedjan tittat lite närmare på hur konflikterna kan se ut.

I nästan varenda naturvårdsprojekt uppstår konflikter. Ibland utvecklas de till djupa motsättningar som kan fördröja arbetet med flera år. Även mellan naturvård och andra samhällsintressen frodas konflikterna. Ibland är det svårt eller omöjligt att förstå vad konflikterna egentligen handlar om, och man måste tränga in i historiken för att begripa. Ofta handlar konflikterna om att det finns olika mål som inte går att förena. Kan man till exempel kombinera bevarandet av biologisk mångfald i skogen med ökad virkesproduktion? Kan mål för bebyggelse förenas med en grön infrastruktur? Går nationella mål att jämkas ihop med lokala ambitioner? Det är onekligen enklare att diskutera om man vet exakt var man har sina motståndare, samtidigt är sällan naturvård så enkelt att det bara handlar om för eller mot.

Människor har olika åsikter och vär-

deringar. Oavsett om vi tycker det är bra eller dåligt så kan vi nog utgå ifrån att konflikter alltid kommer att finnas. Däremot borde vi kanske lära oss att hantera dem på ett bättre sätt och att förebygga onödiga konflikter och missförstånd.

Naturvårdskedjans konferens i höstas handlade just om målkonflikter i naturvården. Ambitionen med konferensen var inte att lösa ett antal konflikter, utan att diskutera och försöka förstå de underliggande faktorerna bakom konflikterna. När uppstår konflikter och vad är det som driver dem?

Konferensen var utformad som ett arbetsmöte med ett ganska begränsat antal deltagare från olika organisationer. I grupper diskuterades konflikter mellan olika naturvårdsmål, konflikter mellan naturvård och andra samhällsintressen, mellan naturvård och kulturmiljömål och slutligen mellan nationella, regionala

och lokala mål. Deltagarna utgick från egna exempel och fokuserade på tre övergripande frågor:

- 1) Vad är gemensamt för de belysta konflikterna? Finns det övergripande systemfel?
- 2) Hur kan man undvika att konflikter uppstår? Finns det allmängiltiga lösningar?
- 3) Vilken ny kunskap och/eller forskning finns det behov av?

I det här numret av Biodiverse belyser vi några delar av konferensens diskussioner.

Johnny de Jong
Naturvårdskedjan

Läs mer i Naturvårdsverkets rapport, som kommer ut i augusti. I rapporten analyseras alla de konfliktexempel som diskuterades på konferensen och idéer kring hur konflikter kan hanteras. Dessutom presenteras ett antal konkreta förslag på hur man kan arbeta vidare med ämnet för att få en effektivare naturvård.

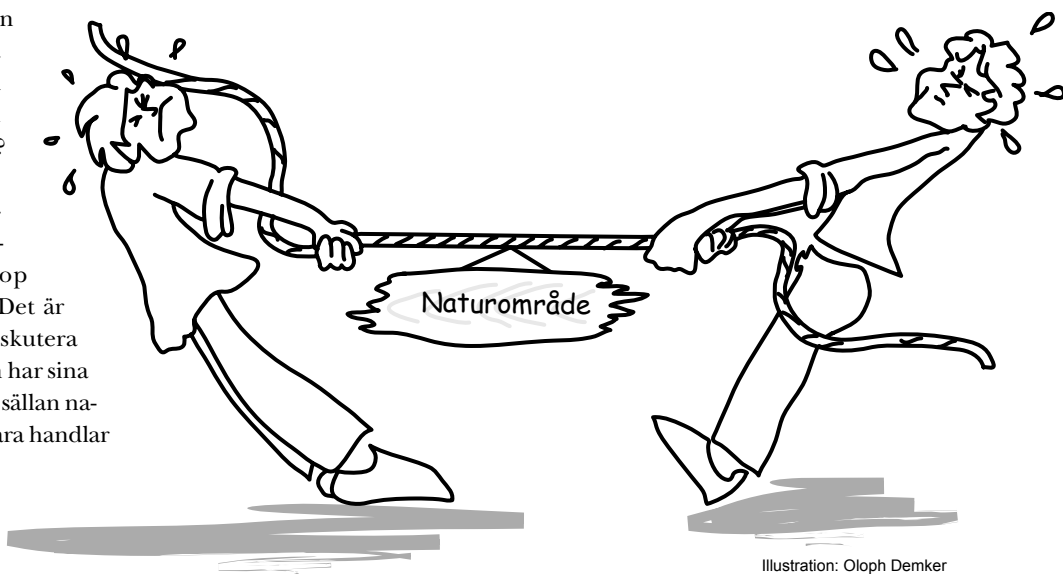

Illustration: Oloph Demker

Det är inget konstigt med att vi kan ha olika uppfattningar om hur ett naturområde bäst bör skötas. Människor har olika kompetens och intressen, och vi prioriterar olika. Kanske är det för att det handlar om att vårda och bevara betydelsefulla värden, som konflikter i naturvården kan bli särskilt djupa.

Att uppmärksamma och förstå konflikter i landskapsvården

Konflikter – kan de finnas i det svenska odlingslandskapet som ser så fridfullt ut? Efter att ha intervjuat lantbrukare och andra landsbygdsbor om miljöfrågor, landskapsskötsel och biologisk mångfald under femton år, så är det inte utan att jag ser stenmurar, buskar, hässjor, höga hägn, dammar och stallar som potentiella konflikthärdar.

Den forskning kring odlingslandskapet som bedrivs vid Kulturgeografiska institutionen i Göteborg är inte primärt inriktad på konflikter, men vi har ändå samlat på oss en hel del intryck kring meningsskiljaktigheter och osämja. När det handlar om landskapsvård så är det framförallt fnurror på tråden mellan brukare och de myndigheter som hanterar miljöersättningarna inom jordbrukspolitiken som vi råkar på. Tvister och slitningar motverkar effektiv naturvård eftersom de kostar tid och energi samt försvårar samverkan.

Inspiration till mitt sätt att betrakta konflikter hämtar jag huvudsakligen från kulturgeografen Tomas Jordan och hans forskning kring konflikter på arbetsplatser.

Erkänn konflikten

Enligt Jordan kan en konflikt definieras som *interaktion mellan minst två parter där minst en part har önskemål som är för betydelsefulla för att släppas eller upplever sina möjligheter att få sina önskemål tillgodosedda blockerade av motparten*. Ett nödvändigt första steg är inte sällan att erkänna att man har att göra med en konfliktsituation.

Det förefaller som att man inom den offentliga naturvården inte alltid är medveten om eller vill inse att konflikter skapas av olika ageranden. Bristfällig information, omständlig administrativ hantering, obegripliga beslut eller bristande insikter om lantbrukandets villkor kommer inte sällan i konflikt med brukares självkänsla, tidsplanering och strävan efter frihet och självbestämmande. Det handlar inte bara om frågor som kan lösas med ekonomiska ersättningar, utan om att man inte vill känna sig överkörd eller mästrad. Det behöver inte heller böttna i stor oenighet i sak, utan kan

mycket väl ha att göra med hur ett ärende sköts och kommuniceras.

Viktigt synliggöra och hantera

Nästa steg handlar om att synliggöra konflikten. För att kunna hantera en konflikt så behöver man förstå den, vad det handlar om, ge konflikten en "body". Formlösa konflikter skrämmer och sätter igång fantasier, något som kan leda till att man sätter in motåtgärder som är verkningslösa eller, än värre, kontraproduktiva.

Konflikter som inte hanteras på ett bra sätt bildar lätt grogrund för misstro och ovilja, något som försvårar möjligheten till goda relationer i framtiden. På flera håll har det påvisats att tidigare dåliga erfarenheter bland brukare utgjort hinder i naturvårdssatsningar. För att komma förbi dem har det varit nödvändigt att backa tillbaka och reda ut vad som tidigare förevarit.

Konfliktlösning i tre steg

Jordan ger oss begreppen *attityd, beteende och sakfrågor* som hjälp för att synliggöra konflikter och reda ut vad de egentligen böttnar i. Konflikter är ofta sammansatta och berör alla tre aspekterna, men det finns skäl att fråga i vilket hörn som konflikten har sin tyngdpunkt.

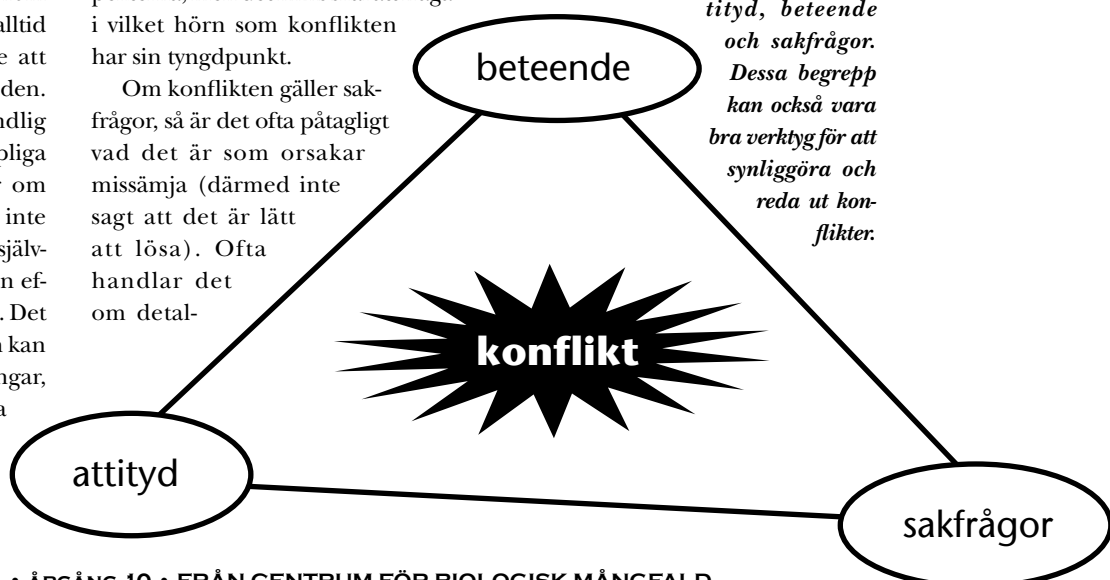
Om konflikten gäller sakfrågor, så är det ofta påtagligt vad det är som orsakar missämja (därmed inte sagt att det är lätt att lösa). Ofta handlar det om detal-

jeringsgraden i olika anvisningar; betestryck, hur mycket som skall röjas och hur många träd som skall avverkas. Mer sällan är brukare oeniga med myndigheter om de stora dragen och de övergripande målsättningarna – bibehållande av betesmarker och öppet landskap. Irritationen kan också ha sin grund i krångliga blanketter och försenade utbetalningar.

Beteende berör med vilka medel som parterna driver ärenden. Det handlar om kommunikationsmönster och ageranden. Inom den offentliga landskapsvården kan det gälla hur brukare får information. Är det brevledes och med ett språk rikt på facktermer som "biologisk mångfald", "habitat" och "störning", kan det bädda för missförstånd. Likaså, när skyddsområden utpekade utan att något samråd har skett med markägare eller när inventeringar görs utan att dessa intressenter (tillika potentiella kunskapsbanker) kontaktas, kan det medverka till bristande tilltro och konfrontationer. [Jfr artikeln på s. 8/red. anm.]

Attityd är ett lite mer svårfångat hörn, men jag vill påstå att det är en

En konflikt kan ofta härledas till attityd, beteende och sakfrågor. Dessa begrepp kan också vara bra verktyg för att synliggöra och reda ut konflikter.

central aspekt i många landskapsvårdskonflikter. Attityder handlar om relationer: känslor, tyckanden, bilder och berättelser. Hur ser vi på varandra och det som händer?

Reflektion förebygger

Jordans råd i en konflikt som bottnar i attityder är att reflektera, både kring varför jag själv känner som jag gör och kring hur den andre känner det samt orsakerna till det. Det är ett råd som är väl så lämpligt att applicera inom landskapsvården. Vi behöver, både som forskare och handläggare, bli bättre på att förstå oss själva, att reflektera över vår egen roll och våra egna förgivettaganden. Vi behöver även bli bättre på att förstå andra. Genom att söka insikter om andras roller och vilka önskemål de har som "är för betydelsefulla för att släppa", så kan vi kryssa förbi en del potentiella konflikter och se lösningar som kan tillfredsställa flera.

Det leder till en avslutande punkt rörande konflikter: det är viktigt att ha förmåga att hantera konflikter, men än viktigare att utveckla kompetensen att förebygga konflikter. För att undvika konflikter behövs ökade kunskaper om andras perspektiv. En annan central ingrediens är god kommunikation – en öppen och tydlig dialog med respekterande av varandras olika önskemål och kompetenser.

Vår forskning har just som ett övergripande mål att bidra till att förebygga konflikter inom landskapsvården. Naturvårdskedjans projekt "Lokal samverkan till gagn för biologisk mångfald" handlar om att öka kunskapen om lantbrukares och övrig landsbygdsbefolkningens perspektiv på landskapet och potentiella kapaciteter i landskapsvården. I det närliggande HagmarksMistra-projektet, "Genomförandeprocesser: organisation, kommunikation och styrmedel" studeras olika former av samverkan mellan myndigheter och bönder rörande skötsel av odlingslandskapets naturkvalitéer.

Marie Stenseke
Göteborgs universitet

Läs mer...

www-naturvardskedjan.slu.se
www-hagmarksmistra.slu.se
www.arbetsplatskonflikt.av.gu.se

naturvårdskedjan

En effektivare naturvård Hör 4–5 oktober

För tredje året i rad anordnar CBM och forskningsprogrammet Naturvårdskedjan en konferens där aktuella forskningsresultat presenteras och diskuteras. Konferensen riktar sig till företag, myndigheter och andra organisationer som arbetar med naturvård i Sverige. Syftet är att ordna en mötesplats där forskarna på ett lättbegripligt sätt presenterar sin forskning och diskuterar vilken relevans forskningen har på naturvårdsarbetet, samtidigt som deltagarna har möjlighet att föra fram de frågor och idéer som är aktuella just nu.

- **Föredrag**
Naturvård – för vem?
Var finns naturvärdena och varför?
Det historiska landskapet i dagens naturvård
- **Seminarier**
Skogslandskapet
Fjäll
Jordbrukslandskapet
Jordbruk/skogsbruk
Våtmarker
Tätortsnära landskap
- **Exkursion**
Fulltofta
– en resa i skogens historia

Plats: Höör, Frostavallens hotell och konferens
Anmälan: Senast den 12 september till
Frostavallen Hotell & Konferens AB,
Box 3, S-243 21 Höör
Fax: 0413-55 33 39, e-post: info@frostavallen.se
Frågor: Johnny de Jong (programinnehåll)
Tel. 018 - 67 10 71
Frostavallens Hotell (praktiska arrangemang)
Tel. 0413 - 55 33 00
Mer information och anmälningsblankett:

www-naturvardskedjan.slu.se
www.cbm.slu.se

Avnämärkonferens 2005

Handelsresande i naturvård ett möte med en markägare

Det är tisdagen den 18 november, himlen är grisgrå, luften svinkall. Jag är på väg till Olle på Karingnåset 11 km söder om Hagfors i mellersta Värmland. Olle ringde för en dryg vecka sedan och lät skrämnd och upprörd. Han hade från skogsvårdsstyrelsen fått ett brev med text och karta på en så'n där "biotrop" som han sa. Han trodde sig nu bli av med de sex hektar skog som fanns längst ut på nåset.

När jag kommer fram till gården möter Olle på trappen. "Kom in" säger han. Doften av kaffe slår emot mig. Hans fru Elin står vid spisen. Kaffet är dukat och brödet är färskt. På bordet ligger också brevet från myndigheten.

Det sprakar i kökspannans inre, en Norrahammar -59 av samma sort som finns i köket därhemma. Olle är fåordig, Elin tyst. För dem är detta något stort, viktigt. Funderingarna är många. För mig är situationen inte helt ovan, däremot är Olle och Elin nya bekantskaper med sina tankar och sin vardag.

Efter att ha bytt några ord om grävädret säger Olle:

– Jaha du är en så'n där som jobbar med kryp och kräk!

– Ja, sen åtta år te'baka, dessförinna hölls ja mä olika skogsarbete som röjning, hogging å tocke!

– Vass kom då så att du kom té jobbe mä då du gör nu då?

– Ja ha allti vart intressera å tå djur å natur, framför allt föggler, å de kunskapera å nu ettertrakta ettersöm hänsyn i skogen nu å naturlitt.

– Ja ve å ogg intressera, men ja tycker då går för langt när di kräver att en ska ställ å så mycken skog. Vi måst ju kun lev ve ogg!

Elin som hittills varit tyst, börjar plötsligt prata om nötväcka, som är så rolig att se på och om koltrasten som ännu är kvar trots kylan.

– Ja tänk nötväcka den såg ve aldri förrän förste gangen i början å tå 1960-tale.

– Då stämmer svarer jag, då å precis va far ha sagt, nötväcka såg han förste gangen 1964 hemma i Sunnemo.

Efter ytterligare prat om Sunnemo, kökspannan, sonen och barnbarnen och den sena posten är kaffet drucket. Olle tar fram kartan och beskrivningen av nyckelbiotopen. Han hade just tänkt hugga ut lövet när brevet kom. Olle har svårt att förstå hur detta kan vara något av värde för kryp och kräk, som han säger. Det var när sonen kom

hem för två helger sen som denne rådde Olle att ringa till Skogsvårdsstyrelsen innan han gjorde något.

Jag tackar för kaffet och vi drar på stövlarna och går ut i skogen. Det är ungefär 1 km ut till udden där biotopen ligger.

Olle som går först berättar med stolthet om sin skog, dess skötsel. Vi passerar en granskog som snart skall gallras. Vi diskuterar gallring och jag håller med Olle om att det ibland gallras för hårt.

Så är vi framme vid biotopen. Jättefint! Mossiga grova aspstammar, många med tickor och bohål. Gran dominerar dock skogen och tränger på i asparnas kronor. På en stam far en nötväcka tjatrande av och an.

– Ser du nötväcka säger jag.

– Ja jädrar du, nu skull käringa vart mä!

Vi har turen att finna ett bohål murat med lera. Jag berättar om nötväcka som murare och Olle lyssnar intresserat. Detta var något han inte tidigare sett och det skulle han senare visa Elin sa han.

Olle är nu riktigt "i taga". Han tar fram brevet från Skogsvårdsstyrelsen och muttrar något om att där står inget om nå'n nötväcka. Han undrar

"Olle, kunden och jag". Visa, använd skogen som ett pedagogiskt rum och utnyttja om möjligt dess rekvisita.

var lunglaven och skinnlaven finns som det står om.

Vi går ut mot sjökanten, där står flera grova aspar. Vi har tur för på några av dem sitter vackra grönglansande lunglavar.

– Här ser du, här sitter lunglaven!

– De va granne säger Olle, som väl tidigare knappt ägnat en tanke åt detta krafs.

Vi går åter in mot udden. Skogen är här mörkare, andelen gran större. Lavfloran är här sparsam men det är gott om tickor på flera aspar.

Olle som är en van skogsman har svårt att se värdet av att spara området. Granen växer ännu och lövträden är gamla och ruttna. Området närmast sjön samt ett mindre område strax söderut kan han tänka sig spara, men inte detta.

Jag berömmar Olle för hans inställning att lämna dessa områden, samtidigt som jag uttrycker värdet av att även det område vi nu står i får en för växter och djur positiv utveckling. Med tanke på den inskränkning detta innebär föreslår jag att någon form av ersättning bör utgå för området, samtidigt som en viss huggning av granen är önskvärd.

Erbjudandet verkar komma som en överraskning. Naturvårderna skall bevaras, det skall huggas och ersättning skall utgå!

– Så du mener att ja ska hogge bort grana å spare aspera å för betalt för då?

– Ja öm ve skall behöll lunglavera, å allt då anner i å på aspera så å då då beste, å öm du tycker att du vill gå mä på då så å re vell int fel öm du får betalt för då!

Olle mumlar något om att det verkar både dumt och vettigt på samma gång. Han undrar också vad han har för val, vilken ersättningen kan bli, hur det går med jakten, med mera.

En viktig fråga som Olle har är om han nu blir av med marken och för hur lång tid.

Jag svarar lugnt och sakligt på de frågor som kommer upp och betonar att inget tvång råder. Ägandet och jakten påverkas inte.

Mitt förslag är ett naturvårdsavtal på 50 år. Jag betonar frivilligheten i att gå med på detta och att jag vill att han

Rådgivningsarbetets fem faser

1) Kontaktfasen

Vem som tar kontakt kan variera, i kontaktfasen ingår bland annat att skapa en respektfull relation. Viktigt är att markägaren här får tillfälle att ställa frågor. Undvik att mästra, ge tid att lyssna. I denna fas måste man heller inte bara prata skog och kusar.

2) Säljarfasen

Nu sätts min pedagogiska förmåga på prov. Levandegör, berätta, visa. Ge gärna exempel på enkla samband som kan kopplas till vår mänskliga värld. Visa tydliga arter, inte bara ovanliga. Tänk på att djup bildning kan bli tråkig. Vem som är kund i denna fas kan man fundera på, är det lunglaven, spillkråkan eller markägaren?!

3) Formella fasen

Efter att på ett lättamt sätt ha skapat en relation och förmedlat naturkunskap är nu markägaren intresserad av hur området bör bevaras och inte minst vad ersättningen kan bli. Här krävs från min sida tydliga besked. Glöm inte att detta kanske är en av de största affärer markägaren och hans fru gör. Ibland kan alternativa lösningar finnas, presentera dessa. En del markägare vill hellre ha ett avtal på 50 år med låg ersättning än ett biotopskydd för evigt med full ersättning.

4) Slutfasen

Hasta inte fram beslut och överenskommelser. Om tveksamhet råder, ge möjlighet till betänketid och konsultation. Låt dock inte tiden till nästa kontakt bli för lång; mer än två veckor och processen svalnar. Var öppen för relevanta korrigeringar i ersättningsfrågan.

5) Skördefasen

Nu är alla förhoppningsvis nöjda, lunglaven, spillkråkan och markägaren. Har allt gått bra har jag fått inte bara en ny vän utan även en ambassadör som likt ringar på vattnet i sin bygd kan sprida budskapet om vikten av hänsyn till våra vänner i skogen. Det är inte ovanligt att samme markägare kan komma igen med nya områden, samt att någon granne hör av sig och även denne vill ha ersättning.

Checklista för tjänstemän i kontakt med markägare

- Uppträd naturligt, skapa vi-anda – men var inte flamsig och överdriven.
- Visa respekt.
- Mästra inte – låt markägaren berätta om sin skog.
- Lyssna.
- Underskatta inte de kunskaper som finns.
- Ge beröm för goda exempel du ser både för produktion och miljö.
- Varför är den skog ni besöker så biologiskt värdefull? Hur har det blivit så?
- Visa, använd skogen som ett pedagogiskt rum, använd om möjligt dess rekvisita.
- Visa spännande saker, inte för mycket, inte bara ovanligt, beskriv enkla samband.
- Beskriv "orsak och verkan".
- Var korrekt, tydlig och saklig när det gäller det formella, stressa inte fram beslut men låt det heller inte gå för lång tid mellan kontakterna.
- För mig är det ett jobb – för markägaren ett stort val med många frågor!
- Var inte påträngande, du dukar upp – markägaren väljer.
- Du har en klar fördel om du kan skogsbruk och "landsbygdsvardag".
- Kanske kan en liten kompromiss vara en dörröppnare, exempelvis hängande träd mot åkern, en brukningsväg genom skogen med mera.
- Och – mitt i allt detta: glöm inte din roll, avlönad av svenska folket med uppgift att ge röst åt de många de få, de stora de små, de fula de fina, de ätliga de oätliga ja alla där ute som äter och lever, kravlar och avlar och som lyssnar och bugar när du som ombud för deras talan.

konfererar med hustrun och sonen om det hela. Åter tillbaka på gårdsplan gör vi upp att vi hörs om en vecka. När vi skiljs känner jag en stor respekt för Olle och jag tror att även han förstår min roll i arbetet för "det vilda".

Efter drygt en vecka ringer Olle och säger att han är med på ett avtal. Sonen tyckte att det var okey att skriva på 50 år, "å du vet att etter att Elin sett nötväckeboe du vise mej så har ja inge val" skojar Olle.

– Skecker du pappra så skriver ve

på, å förresten har du vägera förbi så å ru välkommen in på kaffe.

Kundvård handlar om respekt och om att lyssna. Kundvård är också att bry sig efter att affären är klar. Ett samtal efter ett halvår-år, eller som vi gjort här på SVS i Värmland-Örebro skicka någon form av hälsning till jul, ett tack och en fågelplanch eller liknande.

Jan Bengtsson
Naturvårdsspecialist,
Skogsvårdsstyrelsen i
Värmland-Örebro

”I Zimbabwe finns Mugabe och här i Sverige har vi skogsvårdsstyrelsen”

När naturvårdskommunikationen mellan myndighet och skogsägare går fel

Foto: Urban Emanuelsson

Att skriva om en konflikt är i många stycken att balansera på slak lina. Hur man än gör, finns alltid någon som kan känna sig förorättad. Samtidigt är konflikten en möjlighet till utveckling, när man väl har lämnat försvarsställningarna. Det här praktikfallet skall inte uppfattas som ett påhopp på någon inblandad, utan ses som ett exempel att dra lärdom av. Fallet är välkänt för berörda parter och har tidigare kommunicerats inom Skogsstyrelsen. Det mynnade ut i tolv förbättringsförslag för kommunikationen mellan skogsvårdsstyrelse och markägare. Citatet i rubriken kommer från en naturvårdsexkursion på berörd fastighet och ger uttryck för den frustration en markägare kände.

Ett oroande besked

När skogsvårdsstyrelsens ”bruna kuvert” med en bunt inventeringsrapporter från nyckelbiotopsinventeringen damp ner i skogsägarens brevlåda väckte detta bestörtning. Skogsägaren summerade arealerna på det tjugotal nyckelbiotoper och ”objekt med na-

En skogsägare får ett brev ifrån skogsvårdsmyndigheten med obegripliga artlistor och åtgärdsförslag utan förklaringar. Det är bäddat för konflikt. Kanske den bästa artkännaren på myndigheten inte automatiskt är den bästa kommunikatören. Det kan finnas behov av en ny yrkeskategori – naturvårdskommunikatörer.

turvärden” som redovisades i rapporten och såg att de tillsammans täckte över 20 % av fastighetens produktiva skogsmarksareal. Eftersom det inte framgick vad som skulle göras med dessa områden, utgick skogsägaren från att det skulle läggas en död hand över alltsammans. De bifogade artlistorna innehöll uppräknningar av arter utan närmare förklaring av deras betydelse, ibland bara på latin.

För inventeringen hade Skogsvårdsstyrelsen anlitat en nyckelbiotopsinventerare, som samtidigt var aktiv i en lokal miljögrupp vilken man tidigare hade haft konflikter med. Även om inventeraren i sak var väl kvalificerad för att leta nyckelbiotoper, så uppstod det ett jävsförhållande. Skogsägaren såg inventeringen som en partsinlägga för den ideella miljö-

gruppen i området och inte som en myndighetsprodukt.

Under inventeringen hade ingen kontakt tagits med skogsägaren, som uppfattade det som att myndigheten och miljögruppen i maskopi ”smugit i buskarna”. Skogsägaren kände sig utlämnad och vände sig till Södra och LRF för att få råd och stöd. På så sätt blev jag inkopplad på fallet och min uppgift blev att ta del av det utsända materialet och i samråd med markägarna ta fram ett förslag på hur de redovisade naturvärdena skulle kunna hanteras på fastigheten.

Ofullständiga uppgifter

Två typer av till förväxling lika blanketter hade skickats ut: ”registrerade nyckelbiotoper” och ”objekt med naturvärden”. Skogsägaren hade inte sett

denna finstiltta skillnad utan uppfattat alla blanketter som "nyckelbiotoper". Vad skillnaden var framgick inte heller. På den bifogade kartan fanns områden utprägade med två sorters raster, men ingen förklaring till vad de olika rasterna betydde. Tolkningen försvårades vidare av att objekten inte var numrerade med hänvisning till blanketterna. Till slut gick det att med skogsägarens egna kunskaper om fastigheten, gissningar och uteslutningar, utreda vilka objekt som avsågs. Vidare visade det sig att flera av arealuppgifter inte stämde då flera objekt gick in på en annan fastighet. När arealen räknades om utgjorde nyckelbiotoper och objekt med naturvärden istället 17,5 % och inte 20 % som skogsägaren trodde från början.

Svårtolkad artlista

För en person utan botaniska specialkunskaper var artlistan svårtillgänglig då den inte sade någonting om de olika arternas koppling till sin växtplats eller känslighet för olika skogliga åtgärder. Alla arterna återfanns bara som en lista utan närmare angivelse av kategori där lavar, mossor och kärlväxter blandades om varandra. Någon skillnad på rödlistade arter och signalarter gjordes inte heller och listan upptog även några arter som inte tillhörde någon av dessa kategorier. Flera örter fanns med som mer indikerade markens näringsstatus än själva skogens behov av orördhet.

Det var också oklart hur frekvensuppgifterna skulle tolkas. Hänger biotopens naturvärden alltid ihop med frekvensen av en viss art? En låg frekvens kan ju bero på att arten visserligen finns, men att biotopen inte är optimal, att arten är på utgång, att den inte invandrat ännu, eller att den är i kanten av sitt egentliga utbredningsområde och därför naturligt nog är ovanlig just här. Vissa av arterna var inte heller speciellt knutna till nyckelbiotoperna utan fanns spridda på flera andra platser på fastigheten. Vi gick över mattor av springkorn på en gammal skogsbilväg, såg blåsippor och strutbräken i väggkanten innan vi kom fram till den nyckelbiotop som lyfte fram just dessa arter.

Problem i redovisningen

I rapporten fanns alltså stora pedagogiska problem. Konflikten handlade dels om kommunikation, dels om

redovisning och slutsatser av inventeringsresultaten. Många konflikter inom naturvärden skulle gå att undvika eller mildra om man i större utsträckning såg skogsägaren som en medaktör i processen och inte bara som någon som skall "informas" i slutändan. Det är viktigt att skogsägarens roll som brukare av skogen kan tas tillvara som en resurs även för naturvärden. Den dialogen måste inledas långt innan nyckelbiotoperna registreras och skötselregler spikas av myndigheten. Frågor om hur skogsbrukaren ser på sin fastighet i stort, vad han vill med sitt skogsbruk och hur han ser på naturvård måste komma in på ett tidigt stadium om personen skall känna sig delaktig.

Hos dem som företräder markägarnas intressen talas det ibland om de tre "I":na när det gäller kontakter från myndigheterna, **Invitera – Informera – Ignorera**. Det borde istället bytas ut mot tre "S": **Samling – Samråd – Samverkan**.

Naturvårdskommunikatörer – ny yrkeskategori ?

Det känns ibland som om det skulle finnas behov av en ny yrkeslänk på myndigheten – duktiga säljare, för att tala

affärsspråk. Det är inte säkert att den bästa artkännaren på myndigheten per automatik är den bästa säljaren/kommunikatören. Visst finns det utomordentliga biologer som väcker respekt och förtroende hos markägare, men det finns också de som inte gör det. Markägarkontakterna är så pass viktiga för slutresultatet att de inte borde skötas som en bisyssla för ordinarie handläggare. Istället borde mycket större omsorg läggas vid såväl rekrytering som träning av den personalen. Kanske skall man införa en ny yrkeskategori vid sidan om renodlade ekologer och biologer: "naturvårdskommunikatörer", personer som har särskild talang för att lyssna, förhandla och bygga upp ett förtroendefullt samarbete med berörda markägare. En person som blev proffs på detta kunde också bli en garant för att myndigheten levererade god och jämn kvalitet inom detta arbetsfält och därmed också nå större naturvårdsnytta.

Exemplet ovan må vara ett skräckexempel – men det kan också ge oss förslag till förbättringar. Dessa finns sammanfattade i faktarutan nedan.

Gustaf Aulén
företagsekolog, Södra skogsägarna

Tolv förbättringsförslag för kommunikation mellan skogsvårdsstyrelse och markägare

1. Inventerarna bör innan fältjobbet startar själva kontakta skogsägarna och tala om när man börjar.
2. Överlämna uppgifterna vid personliga besök där innebörden av rapporten förklaras.
Avsätt tid för frågor. Lyssna på skogsägaren vad han har tänkt sig för skötsel i berörda bestånd.
Läs inte fast en klassning och skötselåtgärd i förväg så att alla beslut redan är fattade på förhand.
3. Arealuppgifterna för nyckelbiotoper eller objekt med naturvärden måste avse berörd fastighet.
4. Bifoga en bättre karta med områden numrerade och tydliga kopplingar till blanketterna.
5. Gör tydligare skillnad på blanketter för nyckelbiotoper och "objekt med naturvärden".
6. Förklara i följebrevet vad "objekt med naturvärden" är.
7. Markera i artlistan vilka arter som är rödlistade, signalarter eller övrigt.
8. Gör artlistan systematisk, gärna med underrubriker för mossor, lavar, svampar, kärlväxter.
9. Gå igenom alla arter och gör en artbilaga för aktuell landsända där arterna och deras ekologi kan presenteras. Bifoga listan med utskicket.
10. Utveckla information om vilken typ av hänsyn eller skydd som olika arter kan kräva.
11. Bifoga en ordlista där några vanliga biologiska termer som används förklaras.
12. Bifoga information över vilka skyldigheter och rättigheter skogsägaren har i den fortsatta processen.

Nytt verktyg för global artövervakning

Nu sjösätts IUCN:s Red List Index för att följa upp målet att minska den globala förlusten av biologisk mångfald till 2010.

I april 2002 kom alla 188 länder som ratificerat konventionen om biologisk mångfald överens om att den globala förlusten av biologisk mångfald skall ha minskat signifikant till 2010 (www.biodiv.org). Inom EU gick man ett steg längre och har satt upp som målsättning att den pågående förlusten av biologisk mångfald skall ha stoppats 2010 (www.countdown2010.net). Det är ett avsevärt framsteg att världens regeringar offentligt håller sig själva som ansvariga för hur det biologiska tillståndet utvecklas genom 2010-målet. Utan tvekan är 2010-målet en stor utmaning, inte bara för att det är extremt svårt att uppnå utan också därför att det är oklart hur man skall kunna följa upp de framsteg som görs mot målet.

Finns redan andra index

Konventionen om biologisk mångfald har genererat flera indikatorer för att följa upp hur tillståndet utvecklas, till exempel kvävedeposition, vattenkvalité, index för utvalda habitat eller populationsindex för utvalda arter. Det är dock otillfredsställande att dessa indikatorer antingen är indirekta eller ofta följer bättre kända habitat eller arter.

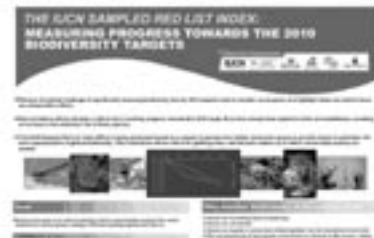
Svårt bedöma okända arter

Globala genomgångar visar att 12 % av alla kända fågelarter och 32 % av världen kända groddjur är hotade enligt IUCN:s kriterier (www.birdlife.org, www.globalamphibians.org). En motsvarande bedömning av tillståndet för däggdjur håller på att utföras, en tidigare bedömning från 1996 kom fram till att minst 25 % av arterna är hotade (www.iucn.org). Upprepas dessa rödlistningsbedömningar med ett par års mellanrum, kommer de visa hur tillståndet förändras över tiden för dessa grupper.

För fåglar har en sådan global trendanalys baserad på rödlistningsbedömningar från 1988 till 2004 publicerats. Den visar att försämringar har skett över hela världen och i alla större ekosystem. Speciellt allvarligt är det för asiatiska fåglar på grund av skogsavverkningar och för pelagiska fåglar som albatrosser som en följd av ett ökande fiske med långrev. Men fåglar, groddjur och däggdjur motsvarar bara 1 % av världens beskrivna arter och informationen säger därför inte mycket om tillstånd och trender för andra organismer. Det finns inte heller förutsättningar att göra motsvarande kompletta globala bedömningar av andra organismgrupper.

Ny representativ bedömning

Internationella naturvårdsunionen (IUCN) har därför genom sitt välutbyggda kontaktnät av experter för olika artgrupper börjat arbeta för att ta fram ett mera representativt mått på tillståndet på den biologiska mångfalden, the IUCN Sampled Red List Index. Syftet är att mäta hur utdöenderisker för olika organism-

Det nya indexet beskrivs på IUCN:s hemsida: www.iucn.org.

grupper utvecklas över tiden med start 2006 och därefter regelbundet uppdaterat. Detta nya index planeras att omfatta 12 olika organismgrupper, förutom däggdjur, fåglar och groddjur även reptiler, fiskar, mollusker, insekter, spindlar, blötdjur, kärlväxter, svampar och alger. I mars 2005 samlade IUCN experter från hela världen i London till ett arbetsmöte för att påbörja detta arbete. Inom varje organismgrupp kommer man att identifiera alla taxonomiska grupper där det finns tillräcklig kunskap om arters förekomst och ekologi för att kunna göra en rödlistebedömning. Inom dessa slumpas sedan 1000–1200 arter ut inom varje organismgrupp som därefter kommer att bedömas enligt IUCN:s kriterier. På detta sätt kommer vi att få en mera representativ bedömning av hur risken för utdöenden ser ut för olika organismgrupper och dessutom kommer analyserna att ge besked om tillståndet i olika delar världen och i olika ekosystem.

Anders Dahlberg
ArtDatabanken

Illustration: Anders Råden

Dubbelbeckasin (hotkategori NT [missgynnad] globalt) är en av de tre svenska fågelarter som är globalt rödlistade. På Birdlife Internationals hemsida finns faktablad som förklarar varför dessa arter är rödlistade.

Mer information:

Brooks T. & Kennedy E. 2004. Biodiversity barometers. *Nature*. 431: 1046-1047
IUCN 2005. Information om the IUCN sampled Red List Index (www.iucn.org)
Stuart H. M. Butchart m fl 2004. Measuring Global Trends in the Status of Biodiversity: Red List Indices for Birds. *PLoS Biology* (gratis nedladdningsbar via www.pbiology.org)

Naturvårdspriset till Bengt Ehnström

Entomologen Bengt Ehnström fick ArtDatabankens Naturvårdspris 2005 för att ha lyft fram insekterna och deras betydelse inom svensk naturvård.

Från 15 års ålder har Bengt Ehnström ägnat sitt liv åt insekter, och som nybliven pensionär är han ännu mycket aktiv. Delar av sin tid i Dalarna ägnar han idag till att författa en volym av Nationalnyckeln om långhorningar.

Bengts yrkeskarriär kan delas in i två perioder. Från 1960-talet till en bit in på 1980-talet var han anställd vid avdelningen för skogsentomologi vid Skogshögskolan i Stockholm, från 1977 vid samma avdelning men nu vid SLU i Uppsala. Under denna period arbetade han mest med frågor kring skadeinsekter och skogsskydd, men tidigt insåg han att många insektsarter minskade i antal och utbredning. Redan på 1970-talet utarbetade Bengt som pion-

jär de första rödlistorna över insekter, ett arbete som han sedan utvecklat och ännu tar aktiv del i. Hans böcker om fauna-vård i skogsbruket 1979 och 1986 var unika och fick ett oerhört genomslag inom det praktiska skogsbruket. I början av 1980-talet var Bengt med och bildade nuvarande ArtDatabanken, där han från och med 1995 arbetade på heltid fram till förra året.

Ett åttioal publikationer har det blivit genom åren, såväl strikt vetenskapliga som mer praktiskt inriktade och populära. Flera av de böcker som Bengt skrivit eller medverkat i har fått mycket stor betydelse inom skogsbruk och naturvård. Boken "I roten på en gammal stubbe" (1998) har på ett fantastiskt sätt inspirerat många människor – allt från vuxna till förskolebarn – att börja titta på

Bengt Ehnström mottog priset vid Flora- och faunavårdskonferensen den 11 maj.

insekter. Hans entusiasmerande undervisningsmanér når här nära nog fulländning. En del av sin stora kunskap om "kusar" lyckades han klämma in i den 500 sidor tjocka boken "Insektsgnag" (2002), där han tillsammans med sin medförfattare och vän Rune Axelsson ytterligare har bidragit till helt nya möjligheter för forskning, praktiskt skogsbruk och naturvård framöver.

Johan Samuelsson

Känn dina rödlistade arter:

Långa

Flera kommersiellt fiskade torskfiskar blev rödlistade i den nya rödlistan. En av dem är långa *Molva molva*.

Det finns inga bra provfiskedata, men landningsstatistik visar på att populationsminskningen sedan början av 80-talet, har varit 50% och 70% sedan 50-talet. Möjligheten för invandring från Nordjös bestånd gör dock att rödlistekategorin nedgraderas till Sårbar (VU°) (därav ringen efter kategorin). Även torsk (EN°), kolja (NT°) och lyrtorsk (EN) är drabbade av utfiskning av lokala bestånd.

Långa har en lång generationstid (7–10 år) och vid en ålder av 25 år kan en långa väga 45 kg och vara två meter. Kännetecknen är den svarta fläcken längst bak på främre ryggfenan och att skäggtömmen är längre än ögats diameter.

Vill man förbättra situationen för denna art och andra krävs en förvaltning som förankras internationellt. För detta behövs studier om artens lekplatser, migrationsmönster och allmän ekologi. Denna kunskap saknas till stor del idag.

Johan Samuelsson

Långa *Molva molva*

Illustration: A. Rådén

En ny rödlista presenterades den 11:e maj 2005. Den finns att beställa via SLU Publikations-service, tel 018-67 11 00 eller via hemsidan www.ArtData.se.

ArtDatabanken

ArtDatabanken finns liksom CBM i Naturicumhuset på SLU i Ultuna.

ArtDatabankens utåtriktade verksamhet består bland annat av böcker, informationsmaterial och den årliga konferensen Flora- och faunavård.

Kontaktperson:

Johan Samuelsson
Box 7007
750 07 Uppsala
www.ArtData.slu.se
Johan.Samuelsson@ArtData.slu.se

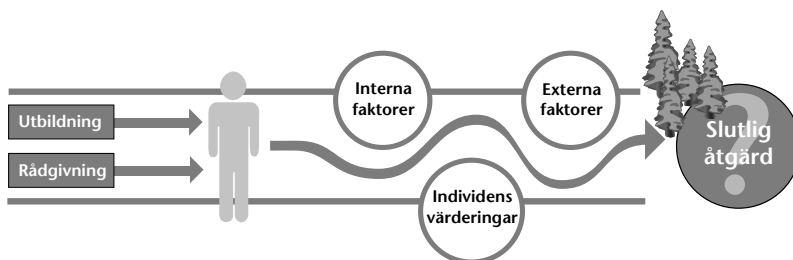
Glapp mellan information och handling

I utvärderingar av skogspolitiken framhålls att utbildning och rådgivning har stor påverkan på hur skogsägarna sköter sin skog, men en ny intervjustudie visar att informativa styrmedel inte alls är så effektiva som lagstiftarna tänkt sig.

När skogspolitiken avreglerades 1993, tonades tvingande styrmedel ned och skogsägarna lämnades större frihet att bruka skogen under eget ansvar. I det skedet blev informativa styrmedel viktiga för att uppnå miljö- och produktionsmålen. I förarbetena till skogsvårdslagen och i de båda utvärderingarna av den nya skogspolitiken framhålls att utbildning och rådgivning fungerar väl när det gäller att påverka skogsägarens beteende. Även om motkrafter finns, anses kunskap i de flesta fall leda till att skogsägaren anammar en ny attityd, vilket i sin tur utlöser ett önskvärt agerande. Men den faktiska effekten av ökad kunskap hos skogsägare har inte utretts sedan skogspolitiken avreglerades.

Kunskap leder oftast inte till handling

I motsats till resonemanget ovan menar miljöpsykologiska forskare att kopplingen mellan kunskap och agerande oftast är mycket svag. Det är snarare individens värderingar och situation som är avgörande för handlandet. Enligt miljöpsykologisk teori måste en skogsägare som deltar i utbildning eller rådgivning så att

För att en skogsägare som deltar i utbildning/rådgivning ska ta miljöhänsyn måste han/hon ta sig igenom en "hinderbana". Hindren består av skogsägarens okunskap och miljöfarliga attityder (interna faktorer), skogsägarens miljöfarliga värderingar samt påverkan från omgivningen (externa faktorer).

säga ta sig genom en hinderbana innan hon/han agerar såsom de skogliga tjänstemännen önskar.

Det första hindret, interna faktorer, innebär att skogsägaren kan vara okunnig eller ha attityder som inte stämmer överens med de skogspolitiska målen. Det kan övervinnas med hjälp av kunskapsförmedling och diskussioner kring hur skog bör skötas. Det andra hindret, individens värderingar, ligger djupare och är svårare att nå. Det tredje hindret, externa faktorer, utgörs av skogsägarens omgivning och kan till exempel vara brist på tid, pengar eller tekniska hjälpmedel. Påverkan från grannar eller virkesköpare kan vara andra faktorer.

Omgivningen påverkar

I en nyligen genomförd studie intervjuades sex skogsägare för att undersöka vilken effekt utbildning och rådgivning har på miljöhänsyn vid avverkning. I det här fallet rörde det sig om en 20 timmar lång utbildning respektive individanpassad rådgivning på fastigheten före avverkning.

Utbildningen visade sig inte ha någon påverkan medan rådgivningen hade viss effekt. Desto större roll spelade externa faktorer

i skogsägarens omgivning i form av skogens tillstånd, lagstiftning och synpunkter från virkesköpare och grannar. Skogsägarens värderingar var också betydelsefulla. Även om underlaget i denna studie är för litet för att generaliseras, visar det en tydlig tendens.

Det finns förvånansvärt få liknande undersökningar, men en intervjustudie kring varför skogsägare spar död ved uppvisar liknande resultat. I den studien var det påverkan från virkesköpare snarare än utbildning eller rådgivning som inverkade på skogsägarnas handlande.

Fortsatta studier behövs!

Skogspolitiken antaganden kring informationsöverföring visar på en alltför enkel och positiv bild av informationens påverkan jämfört med de båda intervjustudierna. Om regeringen vill göra en trovärdig översyn och ändring av skogsvårdslagen, krävs en omfattande undersökning av de informativa styrmedlens faktiska effekt på skogsägarnas agerande.

Amanda Palmstierna

Student i landskapsplanering och statsvetenskap

Läs hela studien på
www.naturvardskedjan.slu.se

Prenumerera gratis!

Biodiverse från Centrum för biologisk mångfald utkommer fyra gånger per år. Tidningen är gratis. För att få hem tidningen i brevlådan, fyll i denna talong och skicka till:
Biodiverse, SLU Service Publikationer,
Box 7075, 750 07 Uppsala. Fax: 018 - 67 35 00
E-post: publikationstjanst@service.slu.se

Namn _____

Adress _____

Postadress _____

Centrum för biologisk mångfald

UPPSALA
UNIVERSITET

Inbjuder till

Mångfaldskonferensen 2005

Den odlade mångfalden

– bevara och nyttja i ett föränderligt samhälle

14–16 september, Klockaregården, Tällberg

Detta år hälsar POM – programmet för odlad mångfald – välkommen till Mångfaldskonferensen på temat den odlade mångfalden. Konferensen hålls under tre dagar på en mycket vacker anläggning i den historiska kulturbygden Tällberg vid Siljans strand.

Konferensen riktar sig till forskare, myndigheter, organisationer och företag som arbetar med odlade växter, men självklart också föreningar och privatpersoner med intresse för den odlade mångfalden.

Under konferensen bjuds på vetenskapliga föreläsningar, föredrag för praktiker, diskussionsseminarier och utflykter till Dalarnas odlingslandskap, världsarv, trädgårdsanläggningar, fäbodar och hembygdsgårdar. Ny forskning redovisas i en posterutställning och tillfälle ges att diskutera alla tänkbara frågor om odlad mångfald. Vi delar också ut priset för insatser för vårt gröna kulturarv: Guldärtan.

Självklart hålls också en skördefest!

Föredrag:

- Leder kulturhistorien till biologisk mångfald?
- Historiskt källmaterial som forskningsmetod
- Sortbestämning med DNA-markörer
- Hur kan DNA-tekniker hjälpa forskarna?
- Prioriteringar utifrån ett växtförädlingsperspektiv
- Det etnobotaniska perspektivet
- SKUD – vetenskaplig referenslitteratur
- Den nya europeiska jordbrukspolitiken
- Odlad mångfald för bönder och konsumenter
- Husbehovsodling
- POMs kulturväxtinventeringar

Seminarier:

- Att saluföra äldre frömaterial
- Mat runt Siljan – lokalproducenter
- De ideella föreningarnas betydelse för svenska kulturväxter
- Odlad och vild mångfald sida vid sida i staden
- Vem ansvarar för växternas kulturhistoria?
- Gamla träd – hot eller möjligheter?

Exkursioner:

- Harmsarvet–Vassbo park–Bergsmansgården Staberg
- Boda hembygdsgård–Östra Grunuberg–Orsa kvarn
- Hildasholm–Källslätten

Praktisk information

Tid och plats: 14–16 september, Tällberg

Anmälan: Senast den 14 augusti till
Klockargården
Siljansvägen 6
793 70 Tällberg
Fax: 0247-502 60
www.klockargarden.com

Anmälningsblankett, program och mer information:

www.pom.info, www.cbm.slu.se

PROGRAMMET FÖR
ODLAD MÅNGFALD

Mest pengar vinner!?

På Öland finns höga kulturhistoriska och biologiska värden. Till de första hör omfattande lämningar från äldre järnålderns byar i form av husgrunder, gravfält, fossil åkermark och stensträngar efter hägnadssystem, fällor och fågator – hela fossila landskapsavsnitt som belyser ekonomiska, funktionella och religiösa aspekter av järnålderssamhället. De forna gårdsmiljöerna i allmänhet och husgrunderna i synnerhet innehåller en stor mängd information i de under lång tid ackumulerade kulturlagren.

Bevarandet av dessa fornlämningsmiljöer förutsätter på lång sikt någon form av hävd, bland annat eftersom träd och buskars rötter förstör och bryter ned lämningarna. Den ideala skötseln är bete i ett öppet landskap. Många av dessa miljöer ligger i gamla ängs- och betesmarker som i och med 1900-talets strukturomvandling inom jordbruket har lämnats att växa igen. Skogen befinner sig idag i olika successionstadiet. Här finns nu höga biologiska värden knutna till i första hand trädsiktet i form av svampar, lavar, mossor, kärlväxter och insekter. Den stora sammanhängande Mittlandskogen utgör ett kärnområde för biologisk mångfald.

Vid en intressekonflikt mellan naturvård och kulturmiljövård – är det rimligt att utfallet bestäms av vem som har mest resurser för tillfället? Ska förvaltning och skötsel av landskap ske på sådana premisser? Frågan ställdes på sin spets för några år sedan i Kalmar län.

Höga värden

Både fornlämningsmiljöerna och de biologiska värdena är intressanta ur såväl ett nationellt som internationellt perspektiv. Naturvården vill bevara och utveckla de skogliga naturvärdena. I vissa områden innebär det helt fri utveckling, i andra förespråkas begränsad skötsel av träd- och buskskikt. Oavsett vilket är naturvårdens huvudmål att bevara just karaktären av ädellövskog med dess biologiska värden – åtgärder som alltså går stick i stäv med kulturmiljövårdens skötselambitioner för de unika fornlämningsmiljöerna.

Skog på fornlämningar bäddar för konflikt

Den första stora "krocken" uppstod redan 1998–1999, när det så kallade Lindreservatet skulle bildas på norra Öland och kulturmiljövården fick ärendet på internremiss. Skog föreslogs permanentas i fornlämnings-

miljön, som dessutom var av riksintresse för kulturmiljövården. Träd och buskar växte i fornlämningarna och dessa borde enligt kulturmiljövården tas bort. Ofta var just dessa träd grova och värdefulla ur biologisk synpunkt varför naturvården motsatte sig kulturmiljövårdens önskemål.

När konflikten uppdragades insåg länsstyrelsen vikten av att kulturmiljövården behöver vara delaktig i säkerställandearbetet på ett tidigt stadium. En översiktlig granskning av planerade naturreservat med "skoglig inriktning" på Öland vidtogs genast av kulturmiljövården. Det visade sig att ytterligare ett tjugotal skogsreservat planerades, i huvudsak i Mittlandskogen. Femton av dessa berörde liksom Lindreservatet helt eller delvis riksintressen för kulturmiljövården och i nästan samtliga fanns mer eller mindre omfattande fornlämningsområden, vilka utgjorde kärnor eller beståndsdelar i riksintressena. I riksintressebeskrivningarna omnämns just igenväxningen av landskapet som ett hot mot fornlämningsmiljöerna.

Kompletterande inventering

Till problembilden hörde att flera av naturreservatsärendena var långt framskridna; förhandlingar med markägare och inköp av mark hade redan påbörjats. Dessutom hade kulturmiljövården en i sammanhanget besvärande kunskapslucka: erfarenheten från Öland visade att en stor mängd fornlämningar missats vid den så kallade fornminnesinventeringen. En kompletterande inventering ansågs därför nödvändig för de fortsatta samråden med naturvården.

I detta läge kontaktade länsstyrelsens kulturmiljöfunktion Riksantikvarieämbetet. Det resulterade bland annat i att vi våren 2001 fick till stånd en kompletterande fornminnesinventering i sexton av de planerade skogsreservaten på Öland. Mängden registrerade fornlämningar, särskilt

Naturreservatet Gillsättra i Mittlandskogen på Öland – ett exempel. Notera hur naturreservatet och de fasta fornlämningarna överlappar. De sammanfallande höga kultur- och naturvärdena är naturligtvis ingen slump, vilket i sig är synnerligen intressant och värt att uppmärksamma i till exempel framtida forskning. Medan naturvärdena gynnas av helt eller delvis fri utveckling, så gäller det motsatta för kulturmiljövården; här eftersträvas istället aktiv fornvård med bland annat bete i ett öppnare landskap.

Foton: Coco Dederling

Vänster: husgrund från äldre järnåldern i en välhävdd betesmark. Nedan: husgrund från äldre järnåldern i före detta slättermark, nu ung skog. Träden inte bara skadar fornlämningen, de gör också att det är svårt att se och uppleva den.

fossil åkermark, ökade markant – i vissa områden med det dubbla. Efter detta blev konflikten knappast mindre, tvärtom förtydligades de kulturhistoriska värdena och deras omfattning.

Länsledningen sätter ner foten

Konfliktsituationen ventilerades våren 2001 på ett möte med representanter från Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och Skogsstyrelsen. Mötet resulterade dock inte i något handlingskraftigt förslag kring hur man skulle gå vidare. Vi på regional nivå kände en viss besvikelse över att de centrala verken inte mer aktivt bidrog till konfliktlösning, man verkade förutsätta att frågan skulle lösas på regional nivå.

I det något låsta skede som uppstod gick Länsledningen in i konflikten. I korthet sadades det att om kulturmiljövården kunde presentera ett hållbart finansierat alternativ till naturreservat kunde ett eller flera av de tilltänkta naturreservaten istället "tillfalla kulturmiljövården" och bli kulturresevat med en skötselriktning utifrån områdets kulturhistoriska kvaliteter. Med husgrunds- och stensträngsområdet väster om den kända Ismantorps fornborg i fokus, utreddes under 2002–2003 kostnader för en landskapsrestaurering och framtida skötsel utifrån de kulturhistoriska värdena. Tyvärr stupade projektet av finansiella skäl: det skulle ha tagit i anspråk en orimligt stor andel av kulturmiljövårdens relativt blygsamma resurser. Eftersom kulturmiljövården inte kunde presentera finansierade alternativ till naturreservaten, bestä-

des att naturvårdens säkerställandeplan skulle fullföljas som planerat.

I praktiken innebär det att länsstyrelsen prioriterar de biologiska bevarandevärdena. I samrådsprocesserna kring hur skötselplanerna skulle och ska utformas har vi dock enats om vissa skrivningar som öppnar för möjligheter till viss skötsel av de unika fornlämningsmiljöerna. Men i och med bildandet av skogsreservaten utsläcks för all framtid en skötsel helt utformad efter de höga kulturhistoriska värdena. Genom att permanenta skog i fornlämningsområdena, påverkas också tillgänglighet och synliggörande och därmed upplevelserna av det relikta järnålderslandskapet negativt.

Resurserna fick styra

Konflikten avgjordes alltså av Länsledningen till naturintressenas fördel. Men egentligen inte på grund av att skalbaggar, rödlistade svampar eller lavar ansågs mer bevarandevärda och upplevelsevärda än järnålderslandskapets lämningar. Orsaken var istället att naturvården hade personella och finansiella resurser att driva säkerställandearbetet och svara för en långsiktig statlig förvaltning.

Den inledande frågan kvarstår och är generellt intressant: ska verkligen tillgång på ekonomiska medel tillåtas avgöra vilka värden som ska gynnas, hur och var? Hur hade man kunnat göra istället?

För oss på kulturmiljövården på länsstyrelsen i Kalmar län är svaren glasklara. Det är inte så staten ska arbeta. Vi ser tre tydliga utvecklings-

områden för en fortsatt och bra samverkan mellan naturvård och kulturmiljövård:

1. parallella, likvärdiga kunskapsunderlag
2. jämnare resurstilldelning och finansieringsmöjligheter
3. utveckling av tvärssektoriella utbildningar och arbetssätt.

Nota bene

I Kalmar län har vi ett gott och förhållandevis väl utvecklat samarbete mellan kulturmiljövård och naturvård. Kanske är det också därför konflikter uppdagats, eftersom kulturmiljö aktivt medverkar i naturvårdens arbete och vice versa, och vi driver många gemensamma projekt. Vi har också lärt oss mycket av den ovan beskrivna konflikten. Idag medverkar till exempel kulturmiljövården i naturreservatsärendena mer aktivt än tidigare, delvis finansierade av naturvården.

Det största hindret som kulturmiljövården i dagsläget ser för en utvecklad samverkan utgörs av de helt olika resursmässiga förutsättningarna för de två sakområdena, med de senaste årens kraftiga ökning av naturvårdens resurser inom vissa områden, ställt mot kulturmiljövårdens stagnation. Vi anser också att de "finansiella stuprören" måste brytas och efterlyser en helhetssyn på landskapet vid förvaltning och i säkerställandeprocesser, på såväl nationell som regional nivå.

Coco Dederling

Antikvarie vid Kulturmiljöfunktionen,
Länsstyrelsen i Kalmar län

Storlagen fjällmiljö – för vem?

Den lokala acceptansen för det nationella målet Storlagen fjällmiljö är på många håll påtagligt låg. Hur ska vi kunna nå målet på ett framgångsrikt sätt? Vi kan genomföra det med mer bevakning, skarpare tillsyn, hårdare nypor och fler restriktioner och regler. Men hur långsiktigt är det?

Riksdagen beslutade om femton miljömål 1999. Syftet med miljömålen är att vi inom en generation ska kunna lämna över ett land till våra barn där de stora miljöproblemen är lösta. Ett av de femton miljömålen är *Storlagen fjällmiljö* (se faktaruta).

Storlagen och ursprunglig?

Men för vem är egentligen fjällmålet skrivet? Är det för renskötaren som rör sig över fjällen med sina renar efter årstidsväxlingarna? För hemmansägaren som driver ett småbruk med kor och får i fjällmiljön? För fjällkommunens övriga invånare som nyttjar fjällområdets naturresurser i sin hushållning? Eller är målet skrivet för norrländska kustbor som har fjällen som arbetsfält eller som nyttjar fjäl-

len för friluftsliv vår, sommar och höst? Eller kanske målet riktas mot de människor som kommer hit söderifrån för att turista i fjällen någon enstaka gång?

Vem upplever fjällen som "storslagna"? Storlagenheten finner vi på många ställen i naturen – vid havets strand, vid väldiga klippor eller på fjällets topp. Men hur ser du själv på naturen du har utanför knuten? Är den storlagen? Kanske ligger i begreppet storlagen ett avstånd; något är storlaget när man betraktar det på håll. När man själv ingår i sammanhanget byts storlagenheten ut mot något närmare, där jag är en del.

Vem betraktar biologisk mångfald som "ursprunglig"? När och i förhållande till vad, kan man tala om "ursprunglighet"? Ekosystemen i fjällen är lika dynamiska som på andra håll. Varför ska just fjällen och inte skogen, odlingslandskapet eller de marina miljöerna bibehålla sin ursprunglighet?

” Bilden av fjällen som Europas sista vildmark som ska konserveras i ett ursprungligt tillstånd är en myt. ”

Vem formulerar mål för vem?

Redan i rubriken till fjällmålet har man stängt ute den lokala aktören, de människor som lever i eller har sin utkomst av fjällen. Det är lätt att tro att rubriksättaren var någon som kom hit och betraktade fjällen med ett utifrånperspektiv. Eftersom miljömålsarbetet i huvudsak genomfördes från Stockholm så ser jag framför mig någon som vistats i fjällen, troligen sommartid, på en vandring längs en av de utstakade lederna. Det är ett alldeles utmärkt sätt att uppleva fjällen på. Men hur upplevs perspektivet av lokalbefolkningen – de som ska vara en del i att målen uppnås och som kommer att påverkas i sin vardag av de restriktioner som läggs för att nå målen? Miljömålet *Storlagen fjällmiljö* bygger på en traditionalistisk syn på miljöarbetet där människan, aktören i landskapet, skapar ordning och ställer till problem. Faktum är att fjällens natur är beroende av människan och människans aktiviteter i fjällen. Fjällen är en extremt dynamisk miljö där många rödlistade arter är beroende av olika typer av störningar: tramp, bete, skred, vind, is, snö och kyla med mera. Bilden av fjällen som Europas sista vildmark som ska konserveras i ett ursprungligt tillstånd är en myt.

Miljömålet Storlagen fjällmiljö

Faktaruta

” Fjällen ska ha en hög grad av ursprunglighet vad gäller biologisk mångfald, upplevelsevärden samt natur- och kulturvärden. Verksamheter i fjällen ska bedrivas med hänsyn till dessa värden och så att en hållbar utveckling främjas. Särskilt värdefulla områden ska skyddas mot ingrepp och andra störningar.”

Generationsmålet är uppbrutet i fyra delmål:

1. Skador på mark och vegetation orsakade av mänsklig verksamhet ska vara försumbara senast år 2010.
2. Buller i fjällen från motordrivna fordon i terräng och luftfartyg ska minska och uppfylla följande specifikation:
 - Minst 60 procent av terrängskotrar i trafik ska senast år 2015 uppfylla högt ställda bullerkrav (lägre än 73 dBA).
 - Buller från luftfartyg ska senast år 2010 vara försumbart både inom regleringsområde klass A enligt terrängkörningsförordningen och inom minst 90 procent av nationalparksarealen.
3. Senast år 2010 ska merparten av områden med representativa höga natur- och kulturvärden i fjällområdet ha ett långsiktigt skydd som vid behov omfattar skötsel och restaurering.
4. Senast år 2005 ska åtgärdsprogram finnas och ha inletts för de hotade arter som har behov av riktade åtgärder.

Mål med fel fokus

Fjällmålet har inte tagit hänsyn till det lokala perspektivet. Men tyvärr har det inte heller tagit hänsyn till de fantastiska natur- och kulturvärden som finns där. Målet och den nationella uppföljningen av målet är fokuserade på vegetationsskador, buller, skyddade områden och exploaterade miljöer. Det är i princip allt. Visserligen finns förslag om att upprätta åtgärdsprogram för hotade arter, men det är mer en åtgärd än ett miljömål. Här står man med en för landet unik miljö, ja, unik för hela Europa. Vi har ett stort antal arter som inte finns någon annanstans än i fjällen, vi har exklusiva växter och djur varav vissa i endast ett fåtal exemplar. Vi har Europas huvudpopulation av en mängd arter: fjällräv, järv, jaktfalk, lappfela, mångfingerört, fjällgås, polarblåra... och så fokuserar uppföljningen av målet på vegetationsskador och buller! Varför väljer vi att fokusera mål och uppföljning i landets mest ostörda områden på exploatering och buller? För vem ska vi minska bullret och exploateringen? Är det för norrbottningen? Renskötaren? Kirunabon? Eller är det för de människor som lever i de mest bullriga miljöerna och som måste ha en chans att "fly" från dem till tysta platser ibland?

Högljutt på möten

I mitt arbete med miljömålsuppföljning på länsstyrelsen träffade jag företrädare för en av länets fjällkommuner i syfte att diskutera uppföljningen av miljömålen i länet.

Bland dem som företrädde kommunen var både tjänstemän och politiker på hög nivå representerade. Vad hände? Vi blev utskälda! Tjänstemännen stod upp och skrek åt oss på mötet: "Vad fan kommer ni här från Naturvårdsverket [sic!] och talar om vad vi ska göra..." Allt var naturligtvis pinsamt även om mötet redde upp sig en smula mot slutet. Men vi kom absolut ingenstans. Mötet var bortkastat. Hur ska vi på regional och lokal nivå kunna arbeta vidare med fjällmålet när inställningen är såhär? Den lokala acceptansen för

” Vi har Europas huvudpopulation av en mängd arter: fjällräv, järv, jaktfalk, lappfela, mångfingerört, fjällgås, polarblåra... och så fokuserar uppföljningen av målet på vegetationsskador och buller! ”

Det är knepigt för oss som arbetar med utveckling i länet när två viktiga pelare i utvecklingen – miljö och näringsliv – styrs på så olika sätt i samhället. Individerna står i fokus när utveckling av en bygd sker, utan individen dör bygden.

Sverige har ett stort antal arter som bara lever i fjällen. Där finns Europas huvudpopulation av bland annat fjällräv.

Foto: Ola Jennersten

det nationella målet är på många håll påtagligt låg. Hur ska vi då kunna nå det på ett framgångsrikt sätt? Vi kan genomföra det med mer och mer bevakning, mer och mer skarp tillsyn, hårdare nypor och fler restriktioner och regler. Men hur långsiktigt är det?

Miljöpolitiken kör över sina medspelare

Länsstyrelsen har en bred verksamhet som spänner över ett stort antal olika sakområden. En viktig uppgift i Norrbotten är att arbeta med utveckling av näringslivsfrågor. Här finns

instrument som strukturfonder (EU-medel) och medel för företagsetablering och utveckling. Gemensamt för de flesta utvecklingsfrågor är att de utgår från lokal nivå: regeln är att bygga tillsammans. Meningen är att lokala aktörer ska stå för utvecklingen. Riktningen i dagens miljöpolitik är en annan: det handlar om att verkställa.

Men när vi arbetar med utveckling av miljön innebär det att genomdriva den nationella miljöpolitiken (miljömålen i detta fall) utan att individen och den lokala aktören ses som en medspelare. Det är ibland oerhört frustrerande, inte bara för oss myndighetsutövare utan självklart även för individen.

Om vi för ett ögonblick vidgar naturvårdsperspektivet att även omfatta skogen i Norrbotten så vet var och en som följer den dagliga debatten i media vilket motstånd som finns mot skogsskyddet här! I samlande ordalag kan man säga att naturvärden helt enkelt ligger risigt till i Norrbotten. Många individer och lokala (och regionala) aktörer har inte förtroende för den naturvårdspolitik som idag förs i Sverige. Det grundas till stor del på en upplevd brist på lokal förankring, oavsett vad som har varit regeringens ambition de senaste åren.

Min slutliga reflektion är att vi idag sitter med ett nationellt miljömål för fjällen som inte fyller sin funktion i ett naturvårdssammanhang. Det svarar inte alls upp mot de naturvärden som fjällen har. Samtidigt är inte heller miljömålet lokalt förankrat och användbart i ett lokalt eller regionalt miljöarbete.

Så frågan kvarstår: storslagen fjällmiljö – visst, men för vem?

Marie Björklund

Länsstyrelsen i Norrbotten

Kampen om strandängarna

När åtgärderna går isär

En insats som gynnar en art kan skada en annan. Effektiv naturvård tvingar naturvårdarna till svåra beslut om olika skötselalternativ – som ofta väcker starka känslor.

Det är inte enkelt att bedriva naturvård. Berguvar som ska släppas ut i frihet efter en tid i voljär bör inte landa i samma klippstup som pilgrimsfalksparet. Då blir pilgrimsfalken lätt en munbit för berguven! När naturvårdare i all välmening placerar ut holkar för att erbjuda häckningsplatser för tornfalkar, kan det visa sig att tornfalkarna blir dödsstöten för hotade sydliga kärrsnäppor som häckar på närbelägna strandängar. Från jägarhåll kommer kommentaren "jaha, vad var det vi sa, rovdjurskontroll är viktigt". Ornitologerna å andra sidan kontrar med "ger man jägarna lillfingeret, tar de hela handen". Naturvårdare och forskare får ibland mothugg för att de "lägger sig i för mycket". De uppmanas istället att "låta naturen ha sin gång". När naturreservat avsätts irriterar sig lokalbefolkningen på att de på grund av tillträdesförbud inte längre kan vandra fritt i det område som de rört sig i sedan barnsben.

Den enes bröd...

Enligt miljökvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap* bör "odlingslandskapet brukas på ett sådant sätt att negativa miljöeffekter minimeras och att den biologiska mångfalden gynnas" och "hotade arter och naturtyper samt kulturmiljöer skyddas och bevaras". Dessutom framgår det att "senast år 2006 ska åtgärdsprogram finnas och ha inletts för de hotade arter som har behov av riktade åtgärder". Vi bör alltså skydda och bevara kulturmiljöer och hotade arter. Men när vi vill bevara det öppna odlingslandskapet tänker vi olika. Enstaka oxlar på en havsstrandäng upplevs av många som estetiskt vackra och som ett naturligt inslag i kulturmiljön. Men vad gör vi när vi inser att just dessa träd kan utnyttjas av kråkor som boplatser. Kråkorna plockar många ägg och ungar av markhäckande fåglar som skulle gynnas av att oxlarna togs bort.

Vad innebär riktade åtgärder för hotade arter? Är det rimligt att skjuta kråkor och andra predatorer i fågel-skyddsområden för att skydda kärrsnäppors, brushanars och rödbenors bon? Det är tämligen säkert att en sådan frågeställning väcker känslor och debatt. Att få gehör för den typen av aktiviteter är inte lätt, och det ska kanske heller inte vara det.

Mosaik i landskapet

Om vi fortsätter på temat strandängar så har ofta resonemanget "ju bättre hävd desto fler häckande vadare" framförts. Man får dock inte glömma bort att olika arter föredrar olika miljöer. Kärrsnäppa behöver kortvuxen

grässvål medan rödspov föredrar tuvor med fjolårsgräs för sin boplat. Det är inte heller helt givet att det betestryck som är optimalt för de fåglar vi beslutat oss för att gynna också är det bästa för floran eller för insekterna.

Numera talar fler och fler om att vi bör eftersträva ett mer varierat betestryck än vad vi tidigare gjort. Vi bör skapa en mosaik i landskapet för att skapa mångfald. "Lagom" är bäst – precis som det ska vara i Sverige. Men hur ska det uppnås i marker med många markägare? Ska länsstyrelser kunna uppmana eller tvinga grannar att genomföra olika dyra skötselåtgärder på likartade marker även om de får lika stort ekonomiskt stöd?

Foto: Urban Emanuelsson

En del menar att tidigt betespåsläpp på strandängar kan minska äggskador genom att fåglarna anpassar boplatssval efter betesdjurens rörelsemönster. Men då kan flera kärlväxter ta skada av tramp och bete, som rödtoppa här.

Foto: Daniel Pettersson/www.fagelfoto.se

För att minimera skador på grödor från de många vitkindade gäss som kommer till Faludden på Gotland, har särskilda betesmarker iordninggjorts för gässen. Men fågelskyddsområdet, som belagts med tillträdesförbud, hindrar människor från att uppleva den biotop man vill skydda.

Bete på strandängar

Betesdjur, och givetvis också ett levande lantbruk, är absolut nödvändigt för att långsiktigt hålla strandängen öppen. I höga tätheter kan dock betesdjur även ha negativa effekter. Det finns olika åsikter om när betesdjuren bör släppas ut för att minimera trampskador på vadarens ägg. På västkusten äger påsläppet rum relativt sent på betessäsongen för att minimera skador och störningar i områden där kärnsnäppor häckar. Andra menar att ett tidigt påsläpp före fåglarnas häckningssäsong innebär att djuren kan "springa av sig" och fåglarna kan anpassa sitt boplatssval efter betesdjurens aktivitet. Men då kan istället flera kärnväxtarter vara känsliga för tramp tidigt under säsongen.

Preliminära resultat tyder på att våta vegetationsbevuxna partier, våtar, är mycket värdefulla för fåglar på havsstrandängar. Den ideala strandängen ska förmodligen hysa ett flertal grunda våta områden på själva ången för att fågelungarna ska ha goda möjligheter att hitta föda, och i vissa fall skydd. Tyvärr är våta områden en bristvara på strandängarna. Än idag sker dikningar för att få bort vattensamlingar, som uppfattas som en riskkälla för parasitangrepp på betesdjuren. Här måste mer pragmatiska lösningar tas fram,

till exempel att hägna ut våta områden, införande av betesfria år eller variation med slåtter där så är lämpligt.

Skydd hindrar upplevelsen

Den markanta ökningen av vitkindade gäss som rastar på Gotland under våren innebär stora problem för vissa lantbrukare när gässen äter på växande gröda. På Faludden på sydöstra Gotland uppehåller sig tiotusentals gäss under en och en halv månads tid på våren. För att styra gässen och minimera de ekonomiska förlusterna för lantbrukarna i området har några betesmarker avsatts särskilt för gässen. För att locka gässen till just dessa marker hålls de "kortsnaggade" med hjälp av maskiner. Ett fågelskyddsområde med tillträdesförbud har också införts på dessa marker för att förhindra att gässen ska bli störda av människor och flyga iväg till mark som tillhör lantbrukare utanför reservatet. Samtidigt kan vadare häcka i fred eftersom tillträdesförbudet även gäller i ett större område bredvid de kortsnaggade områdena under vadarnas hela häckningssäsong. Men med ett sådant förbud blir det svårt för människor att uppleva den biotop vi vill skydda. Faludden är unikt i flera avseenden och allmänheten borde rimligen få en chans att komma fågellivet och kulturmiljön nära.

Åtgärder – för vem?

Det här exemplet belyser frågan för vem vi ska ha tillträdesförbud: ska vi ha det för fåglarnas skull, för ornitologer som har förmåga att uppleva natur på långt håll genom tubkikare, eller som i det här fallet för att minska gäsbetesskador och ekonomiska förluster för lantbrukare utanför reservatet?

Tillträdesförbud är inget självändamål. Vi vet egentligen lite om effekterna. I vissa fall behövs det alldeles säkert, men inte överallt. För att behålla den breda allmänhetens intresse för att skydda värdefulla marker är det viktigt att många människor tillåts uppleva natur- och kulturmiljön. Kanske är det viktigare att låta människor komma ut och få uppleva naturen på nära håll även om vissa häckningar kanske spolieras och ovanliga växter trampas ned. Givetvis bör man inte överge tillträdesförbuden helt, särskilt inte för små känsliga områden och öar, men vi kanske ska vara öppnare för flexibla lösningar så att större områden som idag har tillträdesförbud blir mer tillgängliga för en bredare allmänhet. Kunskap om och upplevelser av natur bäddar för ett långsiktigt skydd.

Kjell Larsson och Richard Ottvall
Högskolan på Gotland

DIVERSE

FRÅN CENTRUM FÖR BIOLOGISK MÅNGFALD

Människan och floran

Ny bok ute i oktober

Vad är en ängsfruktodling? Vilket trädslag har den godaste barken? Vilka var samernas viktigaste vilda matväxter? Den andra delen i Etnobiologiprojektets boktrilogi Etnobiologi i Sverige behandlar människans relation till och användning av växter i Norden genom hela historien.

Vagn Brøndegaard hedersdoktor

Den danske etnobiologen Vagn J. Brøndegaard har på förslag från CBM blivit utsedd till hedersdoktor vid Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap på SLU. Motiveringen lyder: *Brøndegaard har verkat som författare och etnobiolog. Han har sammanställt tre olika bokverk; Folk og flora: Dansk etnobotanik, Folk og fauna: Dansk etnozoologi samt Folk og fæ: Dansk hysdyretnologi. Brøndegaards arbete om totalt nio mycket omfattande böcker sammanfattar på ett enastående sätt det kulturhistoriska materialet rörande djur*

och växter i Danmark, såväl odlade som vilda. Vid sidan av dessa högklassiga uppslagsverk har han också publicerat över 700 etnobiologiska artiklar i vetenskapliga och populärvetenskapliga tidskrifter.

Foto: Börge Pettersson

Kalendarium

5–9 sept

Kurs i forskarskolan:
Restaurering av gräsmarker
i jordbrukslandskapet

14–16 sept

Mångfaldskonferensen 2005
Tällberg, Dalarna
Tema: odlad mångfald
Arrangör: POM (Programmet
för odlad mångfald)

25 sept

Biodiverse nr. 3

Sept-okt

Bokutgivning:
Människan och naturen vol. II:
Människan och floran

4–5 okt

Naturvårdskedjans
avnämarkkonferens:
En effektivare naturvård
Frostavallen, Höör

CBM:s personal

Adress: CBM, Box 7007, 750 07 Uppsala

Telefax: 018 - 67 34 80 eller 018 - 30 02 46

Namn	Telefon	E-post
Malin Almstedt	018 - 67 21 35	Malin.Almstedt@cbm.slu.se
Rune Bengtsson	040 - 41 51 50	Rune.Bengtsson@cbm.slu.se
Ake Berg	018 - 67 26 24	Ake.Berg@cbm.slu.se
Maria Berlekom	018 - 67 27 68	Maria.Berlekom@cbm.slu.se
Marie Bystrom	018 - 67 25 73	Marie.Bystrom@cbm.slu.se
Oloph Demker	018 - 67 13 93	Oloph.Demker@cbm.slu.se
Torbjörn Ebenhard	018 - 67 22 68	Torbjorn.Ebenhard@cbm.slu.se
Urban Emanuelsson	018 - 67 27 30	Urban.Emanuelsson@cbm.slu.se
Moneim Fatih	040 - 41 55 75	Moneim.Fatih@cbm.slu.se
Lars-Åke Gustavsson	042 - 10 45 29	Lars-Åke.Gustavsson@cbm.slu.se
Jan-Olof Helldin	0581 - 69 73 08	Jan-Olof.Helldin@nvb.slu.se
Inger Hjalmarsson	040 - 41 55 74	Inger.Hjalmarsson@cbm.slu.se
Mattias Iwarsson	018 - 67 22 96	Mattias.Iwarsson@cbm.slu.se
Klara Jacobsson	018 - 67 22 40	Klara.Jacobsson@cbm.slu.se
Eva Jansson	040 - 41 52 15	Eva.Jansson@cbm.slu.se
Sonja Jansson	018 - 67 22 63	Sonja.Jansson@cbm.slu.se
Johnny de Jong	018 - 67 10 71	Johnny.de.Jong@cbm.slu.se
Tommy Lennartsson	018 - 67 24 36	Tommy.Lennartsson@cbm.slu.se
Pernilla Malmer	018 - 67 13 45	Pernilla.Malmer@cbm.slu.se
Lena Nygårds	070 - 261 92 19	Lena.Nygards@bredband.net
Linnéa Oskarsson	040 - 41 55 86	Linnea.Oskarsson@cbm.slu.se
Karin Persson	040 - 53 66 67	Karin.Persson@cbm.slu.se
Börge Pettersson	018 - 67 27 44	Borge.Pettersson@cbm.slu.se
Hillevi Saloniemi	018 - 67 22 60	Hillevi.Saloniemi@nvb.slu.se
Roger Svensson	018 - 67 24 54	Roger.Svensson@nvb.slu.se
Carl-Gustaf Thornström	018 - 67 27 17	Carl-Gustaf.Thornstrom@cbm.slu.se
Eva Thörn	040 - 41 55 87	Eva.Thorn@cbm.slu.se
Håkan Tunón	018 - 67 25 91	Hakan.Tunon@cbm.slu.se
Gertrud Vallgård	018 - 67 22 64	Gertrud.Vallgarda@cbm.slu.se
Susanne von Walter	018 - 67 22 63	Susanne.von.Walter@cbm.slu.se
Charlotta Warmark	018 - 67 21 35	Charlotta.Warmark@cbm.slu.se
Jens Weibull	040 - 41 55 31	Jens.Weibull@cbm.slu.se
Fredrik Widemo	018 - 67 27 07	Fredrik.Widemo@cbm.slu.se

Redaktion

Oloph Demker, CBM

Telefon

Telefax

018 - 67 13 93

018 - 67 35 37

E-post

Oloph.Demker@cbm.slu.se

Ansvarig utgivare

Urban Emanuelsson, CBM

CBM:s hemsida: www.cbm.slu.se

Tryck: VTT-Grafiska. 5000 ex.

ISSN 1401-5064 © Biodiverse

Respektive författare står för
innehållet i artiklarna.

Prenumerationer

Att prenumerera på Biodiverse är helt gratis. Kontakta publikationstjänst på SLU Service Publikationer, Box 7075, 750 07 Uppsala
Tel: 018-67 11 00 Fax: 018-67 35 00
E-post: publikationstjanst@service.slu.se